

Freud – myten bakom det Kafkaeska

Om det material, av
karaktären Freuds psykoanalytiska teori,
som utgör mytartad undertext
till det *Kafkaeska* hos Kafka.

En transformationsstudie i
MYTER

av

Kaj Bernhard Genell

2025

*“Den mänskliga kulturen utvecklas i förnuftets
riktning, samtidigt som livets konkreta fullhet
bleknar till bara en matematisk symbol.”*

(Aby Warburg)

*”Man skulle därför kunna fråga sig om Dionysos’
egenskaper, redan före dennes uppkomst, var
tillordnade andra gudar.”*

(K.-H. Bohrer)

FREUD – myten bakom det Kafkaeska

Innehåll

TRE HYPOTESER	3
DEN OMEDVETNA MYTEN	5
ENTUSIASM	8
DEL ETT: REALITET OCH MYT	11
PSYKOANALYSEN	12
Psykoanalysens historiska bakgrund	12
MYTEN - TJOCK SYMBOLIK	Fel! Bokmärket är inte definierat.
SEGELSKEPET. Det ensamma skeppet på det vida havet (myten bakom <i>Moby Dick</i>, <i>An outcast of the islands</i> och <i>Den hemlighetsfulla ön.</i>):	Fel! Bokmärket är inte definierat.
HYSTERIN	Fel! Bokmärket är inte definierat.
OIDIPUSKOMPLEXET	Fel! Bokmärket är inte definierat.
DRÖMMEN & DET OMEDVETNA	Fel! Bokmärket är inte definierat.
FANTASTIK KRING CENSORN	Fel! Bokmärket är inte definierat.
RALJERI över SKÄMTET SOM OMEDVETET	Fel! Bokmärket är inte definierat.
PSYKOSEN	Fel! Bokmärket är inte definierat.
STATYETTERNA	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Fundering över hur avförtrollat något kan bli	Fel! Bokmärket är inte definierat.
DEL TVÅ: DEN DIFFRAKTIONERADE MYTEN	Fel! Bokmärket är inte definierat.
RECEPTION OCH KRITIK	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Divan-Cartoonen i Playboy	Fel! Bokmärket är inte definierat.
DEL TRE: DEN PROCESSADE MYTEN: KAFKA	Fel! Bokmärket är inte definierat.
KAFKAS ”AMERIKA”	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Systrarna Kafkas ögon lyfte: Novellen DOMEN	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Man vet inte vad man har på lager i eget hus	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Schakaler och araber	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Var rättfärdig!	Fel! Bokmärket är inte definierat.
KONKLUSION	Fel! Bokmärket är inte definierat.

TRE HYPOTESER

”Ironin är uppenbarelsens medvetande.” (Vladimir Jankélévitch)

I min förra bok om Kafka, *Kafka och det Kafkaeska*¹ - jämte dess engelska motsvarighet² – försökte jag ge fakta för en enda hypotes, den, att *det Kafkaeska* inte kunde ha skapats, utan att Kafka hade kunnat använda sig av något slags material, som hade något slags samband med Freuds psykoanalys. Jag hävdade alltså att, utan Freud ingen Kafka, idéhistoriskt sett. I denna föreliggande bok har jag en annan hypotes, som i klart bygger på den förra bokens: Jag menar att det förhöll sig så, med Kafka, att det oerhörda inflytande, som Kafkas verk kom att få, främst från och med tiden kring 1940, när *Processen* publicerades, var a.) ett demystifierande inflytande i stora delar av Västerlandet, som till stor del b.) berodde på ett anaklastiskt processande av MYTEN³ OM PSYKOANALYSEN.

¹ 2017.

² *Kafka – a Freudo-Structuralist Analysis*, 2022.

³ Lévi-Strauss liknar analysen av en myt vid ett schackspel, i sin bok om lodjuret.

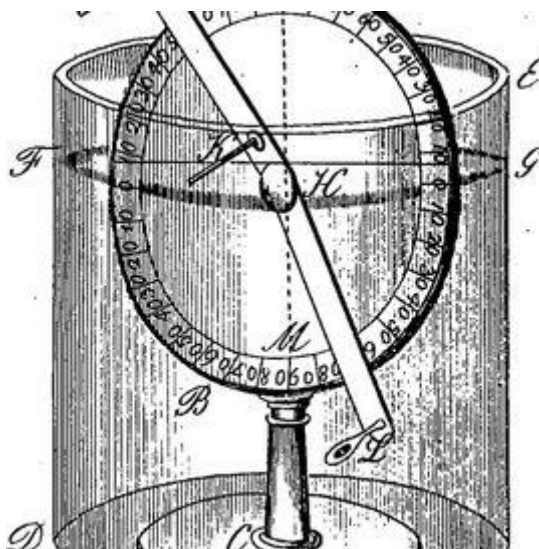

Fig. 1. D

Anaklastiskt instrument, avsett för studier av strålbrytning.

Kafka hade ju denna nya teori som *undertext* i viktiga verk som *Processen* och *Förvandlingen*, vilka gjorde en lavinartad succé överallt, och i ett slag inkorporerades det Kafkaeska i det allmänna medvetandet, och i den underförstådda kanon, på vilken den västerländska efterkrigskulturen vilar. Man kan ju undra vad det exakt är som uppstår i en kultur, när något uppstår; har ser det stratum av människor ut, som en förändring når? Och hur är det för dem, som står utanför att alls lägga märke till att en kulturell förändring har skett? Hur kommer de, som aldrig noterat ett kulturellt skifte, att ÄNDÅ omsider märka att något har hänt?

OM DET VAR SÅ, att något avgörande hände, i och med Freud och Kafka, snarare än med Freud, hur kunde det komma sig? ("Jag är slutet eller början", menade Kafka.) Vad var det med just MYTEN⁴ OM psykoanalysen, "*the ubiquity of unconscious forces, which has changed how we perceive our entire culture*",⁵ och Kafkas behandling av den i sina verk, vilket i vissa delar kunde uppfattas som karikerande, som i så fall skulle ha påskyndat detta skifte till sekularism? Ty vad jag implicerar, är ju alltså det, att det kanske mer är myter, mer än filosofier, som åstadkommer stora förändringar. Helt visst är ju i alla fall det, att varken Kafka, eller den breda allmänhet, som läste Kafka, hade speciellt solida kunskaper om psykoanalysen. Vad ytterligare är fallet, det är att de myter, som åstadkommer förändringar, ofta gör det genom att ha blivit till

⁴ Begreppet "myt" används av mig i bred bemärkelse.

⁵ Edith Kurtzweil.(*The Freudians*.p.xv.)

andra myter, delvis som ett resultat den intellektuella kritiken, som genom att vara maktfullt pretentiös, alltid förvränger myter, eller genom konst och litteratur, som, i enlighet med sin natur, inte kan göra annat än att förvränga dem.

För att ytterligare komplicera allting, så vill jag framlägga en HYPOTES om att det man skapar, det spar man inte enbart som REALITET, men det man skapar skapar man alltid SAMTIDIGT i REALITET och i MYT. Man kan aldrig skapa något utan att ha en aning om det mytiska dimension i det man skapar! Så skapade inte Freud psykoanalysen enbart som en reell teori, utan han skapade samtidigt det reella och myten, förmodligen omedvetet.

Kaj Bernh. Genell – Göteborg, Juli, 2025.

DEN OMEDVETNA MYTEN

En vanlig idé är, att en myt är något man analyserar, och att den är något som inte är riktigt verkligt, men mer fiktion, fast en fiktion som har en lite digrare innebörd än berättelser i allmänhet. Vad få människor inser, det är ju att vi alla är delar av inte bara en, men delar av massor med myter. Vad ungefär lika få inser är, att dessa myter, som vi i så liten grad är medvetna om, är något som i hög grad bestämmer våra liv. Som Claude Lévi-Strauss skriver⁶ är det inte mytforskningens uppgift att reda ut hur människan tänker, inte heller hur myten tänker, men hur myten tänker i människan.

För att få perspektiv på, vad en myt är, och inte är, vilket ju inte är alldeles lätt att säga, kan man - under det man försöker bestämma detta - också funderas på vad i all sin dar mänskligheten skulle ha istället, som en bättre eller sämre ersättning, *om myten inte hade funnits*.

⁶ L.-S., *Le Cru et la Cuit*, s. 20.

Några människor menar att **myter** är samhällseligt nödvändiga, och att mytens sanningskriterium är dess "effektivitet." Mytens effektivitet - menar man - skulle hänga samman med dess generella, erfarenhetsmässigt vidimerade, positiva validerings- och inspirationskraft. Som alla vet så kan fiktion både själv vara myt och en del av en myt. Fiktion kan ändå undersöka, på ett medvetet eller omedvetet sätt, den aktuella övergripande myten, samt myter från tidigare epoker, alternativt myter från människans allra tidigaste barndom, då vi avskilde oss från varelser med i något avseende lägre medvetandegrad.

Myten är egendomlig när man tittar på den närmare; som Lévi-Strauss - mannen bakom böcker som *Lodjurets historia* och *Den svartsjuka krukmakaren* - påpekat, så är myten och mytens delar sådana, att ingen del i en myt är mer viktig än en annan. Ja, man kan då säga om myten - till skillnad från historieskrivningen - att ingen DEL är självständigt viktig, eller att ALLA delar är det. Just som det förhåller sig i ett konstverk.⁷ Genom integrerad totalitet verkar ju konsten. Men fiktion är då - som sagt - samtidigt som den är en myt, i egenskap av historisk företeelse, en skapare av myt, i dess diversa former: litteratur, bildkonst eller film, o.s.v., m.m.,m.m..

Myter skapas oftast inte på beställning. En konspiratoriskt anlagd människa kunde tro att de gjorde just det. Att de var skräddarsydda för att leda fårscocken. Nej, myter letar sig mest fram ur annat som skapas. Det kommer ofta som något nödtvunget, som för att stoppa igen hål som uppstått, eller för att något hänger löst och viftar i vinden. Att så är fallet, det betyder inte, att Makten inte kan tjäna på det, och att maktlösa inte kan lida av de av makten sanktionerade myternas effekter.

Myter skapas inte ur intet, utan de bygger ofta på någon händelse, eller på någon idé, som har legat till sig ett tag. Efter en lämplig tidsrymd uppträder alltså myten. I detta liknar den ju mystiken, som, åtminstone enligt en teori framlagd av G. Scholem⁸, uppstår i förhållande till en religion, först när en tid gått, och kanske religionen ifråga mist lite av sin första charm. Och det är som renässansen, som inte uppstod efter femtio år efter antiken, men först på 1300-1400-talen, när det började bildades ett skimmer kring vad de antika människorna haft för sig, som attraherade i samma mån som man kanske fann sin egen tid väl dyster,⁹ och lite väl neddystrad av Kristendom.

⁷ Som genom en slump är många idéhistoriker, och mytforskare även musikologer, som Adorno, Lévi-Strauss och Vladimir Jankélevitch, och endast undantagsvis tycks totalt tondöva personer, som Freud, syssla med myter.

⁸ Se: Scholem, *Den Judiska Mystiken*.

⁹ Se: Michael Levey, *Early Renaissance*.

Det vore givetvis, inte minst i de maktlösas, intresse, att försöka reda ut vad det är, som påverkar att hål och revor uppstår, och vad de företrädesvis fylls av för mytiskt material, och vad det innebär, när saker hänger löst och viftar i vinden, speciellt när en myt försöker se till att så inte sker. Vad finns det för regelbundenheter i hela denna väldiga ideologiska, trop- och berättelsemässiga supramekanism?

Vad är det som gör, att så snart en företeelse fötts, eller blivit medvetandegjord, så bildas i dess närhet en myt?

Kinesiska kvinnor granskar en väv gjord av råsilke, basen i Organza. Silkesodling fanns i Kina långt före Kristi födelse.

ENTUSIASM¹⁰

DET BERÄTTAS OM Franz Kafka, att denne hade mycket lätt att bli begeistrad. Ja, man kan vända på resonemanget och påstå att han hade svårt för att se någonting alls i det dagliga livet, eller i idéernas värld, som något ”normalt” eller ”alldagligt”. Redan ett besök på Posten, på postkontoret, fick ho-

¹⁰ Ordet ”entusiasm” är i sig en liten effektiv minimyt, med en mäktig referens, då ordet ju betyder ”uppfylld av Gud”. Så kan man alltså i våra dagar knappt vara glad, utan att man riskerar att stämplas som religiös. Lauri Honko har i uppsatsen *What is a myth?* (i en tidskrift utgiven av Donnerstiftelsen, söt definiera vad en myt är. Många av dessa punkter går dock i varandra, så antalet är betydligt för stort:

”1) Myth as source of cognitive categories. Myth is seen as an explanation for enigmatic phenomena. The intellect needs to conceptualise certain aspects of the universe, to establish the relationship between different phenomena. 2) Myth as form of symbolic expression. Myth is placed on a par with other creative activities, such as poetry or music. Myth has its own laws, its own reality, its own forms of expression: it may be looked upon as a projection of the human mind, as a symbolic structuring of the world. 3) Myth as projection of the subconscious. Myth is seen in relation to a substratum shared partly by all humans, partly only by members of the same race, nation, culture (Neo-Jungian emphasis on socialization and cultural group instead of racial-genetic inheritance). Freud offered the concept of day-dreams as models for myth. The message is disguised and condensed, projection of the subconscious is controlled partly by tradition, partly by elementary facts of life. 4) Myth as an integrating factor in man's adaptation to life: myth as world view. In myths man is faced with fundamental problems of society, culture and nature. Myths offer opportunities of selecting different elements which satisfy both individual tendencies and social necessities. From these elements it is possible to create an individual, but at the same time traditional, way of viewing the world. 5) Myth as charter of behaviour. Myths give support to accepted patterns of behaviour by placing present-day situations in a meaningful perspective with regard to the precedents of the past. Myths provide a valid justification for obligations and privileges. Myths act as safety valves by making it possible for people to ventilate their emotions without socially disruptive effects. 6) Myth as legitimization of social institutions. Myths sustain institutions: together with ritual they give expression to common religious values and consolidate them. 7) Myth as marker of social relevance. Myths are not regarded as a random collection of stories: in a culture there is a clear correlation between the distribution of mythical themes and what is considered socially relevant in that culture. 8) Myth as mirror of culture, social structure, etc. Myths are considered to reflect certain facets of culture. This reflection is seldom direct or photographic but it may reveal values which would otherwise be difficult to detect. 9) Myth as result of historical situation. Stress is laid on the reconstruction of those events which were most decisive in the formation of the myths. Myths are appraised in the light of their historical background: their subsequent use and modification in view of new historical developments are placed in relation to their origin. 10) Myth as religious communication. Myths may be regarded as information which is transmitted from sender to receiver via different media. Closer analysis of this communication process implies such things as observing the redundancy in the language of religion and in non-verbal forms of expression, the definition of the basic elements of a message, etc. 11) Myth as religious genre. Myths are regarded principally as being of a narrative nature: They are seen, however, in relation to other narrative genres and to non-epic genres of the kind which contribute to spread the message of myth. This genre analytical aspect of myth implies that traditional forms condition the nature of the communication process. 12) Myth as medium for structure. To this category belong those methods of research which are often characterised as structural but which deal in varying ways with the language, content and structure of myths. The structure of myths may be analysed from a syntagmatic or paradigmatic angle, for example. The concept of binary opposition is one of the most popular watchwords in this respect.”

nom att tappa andan i beundran över hur snabbt och lätt allt hanterades av personalen: kuvert flög hit och dit, och det tog inte mer än sekunder, så hade flera brev och paket redan hamnat precis där dom skulle! Kafkas ögon lyst. Samma var det när han gick på bio: aldrig upphörde han att vara som ett barn. Han kunde i biofåtöljen inte alls lugna ner sig inför miraklet med alla de rörliga bilderna. Så lyckades han irritera sin följeslagare på bion, med att fråga om man inte kunde STOPPA filmen, så att man kunde titta efter mer noga på några bilder som han tyckte var speciellt bra. Och under ett föredrag hemma hos en bekant av antroposofen Rudolf Steiner, vars idéer om människosjälen Kafka - som ateist och anarkist - givetvis ansåg rent strunt, var det inte heller lätt för Kafka att sluta begeistras, då Steiner, som i denna boks sammanhang närmast får betraktas som en trollkarl, en *magi*, använde så hänförande bilder, när han talade om människosjälen. En kvinna som betraktade honom, berättade efteråt för en vän, hur hon - dold bakom ett draperi - sett hur Kafkas ögon lyst som fyrar under hela föredraget. Så beställde också författaren till *Processen* och *Förvandlingen* tid hos Rudolf Steiner, som satte upp praktik på de ställen han turnerade igenom - för att kanske kunna få några ledtrådar, om hur han själv kunde må bättre psykiskt. Genast vid mötet med Steiner kände sig dock Kafka tvungen att säga, att han inte trodde ett ord på antroposofin. Snart, vid det närmare (!) personliga mötet, ebbade således fascinationen ut och Kafka lämnade rummet och sammanträffandet utan att ha blivit klokare på sig själv och sin ångest.

Kafka sökte sig hellre - när det gällde verkligheten - till förstahandskällor, och mindre teoretiska sammanhang, för att just också KUNNA personligen entusiasmeras! Så var det till exempel så, att när Kafka med sina vänner (han var familjekär och vänkär livet igenom, och hjälpte gärna folk gratis efter deras behov, som jurist) åkte till Paris för att bese världsstaden, så förbluffade han återigen vännerna: dessa hade nämligen beslutat sig för att gå på Louvren. Detta lockade inte Kafka. Hela sällskapet var visserligen kulturintresserade, liksom Kafka, som läste alla nykomlingar inom poesi i Prag, och hade åsikter om alla, men Louvren lockade inte Kafka. Så gick då kamraterna på Louvren, medan Franz tog sig för vad han helst önskade: att gå på hästkapplöpning.

Det verkar också exakt lika troligt att Kafka, när han på sitt stamcafé, bland vännerna på Café Arco i Prags Altstadt, blev helt entusiastisk när han första gången hörde talas om psykoanalysen. Inte förrän långt senare skulle han - som inte var särskilt teoretiskt lagd - läsa några tunna skrifter av Freud. Men eftersom Freuds tankar var - även när man hörde om den i andra hand - så

präglade av det självklaras aura, och dessutom var så suggestiva, inspirerande och tillgängliga, för gemene man - som det tycktes, och a-politiska, så lekfulla, så föll Kafka direkt. Ja, faktiskt var det inte bara Kafka, som blev entusiastiska, Nej: ALLA TYCKTES BLI SOM BARN! Hela Europa.

I själva verket var det nästan INGEN som läste Freuds böcker: man gick helt enkelt på referaten och började omedelbart att psykoanalysera varandra, och tyda varandras drömmar, med särskild hänsyn till sina relationer med fader och moder. Freuds böcker sålde nästan ingenting. Men talades desto mer om.

På samma sätt som inför Postkontoret, på bion, på Steiners föredrag och Parisresan, så var det själva förbluffelsen och begestringen, som var det primära - och kanske nästan det enda - resultatet vid mötet mellan psykoanalysen och Kafka.¹¹

Och det tycktes som om Kafka hade en enastående förmåga att behålla – om än inte den första begestringen – så dock minnet av densamma. Om så inte hade varit fallet, så hade Kafkas böcker inte sett ut som de gör!

Hur Kafka kom att integrera delar av psykoanalytiskt idéstoff i sina berättelser är en komplicerad och gåtfull historia. Det är den jag i min förra bok: *Kafka och det Kafkaeska*, har försökt gräva mig in i. I denna nya bok är ämnet: *Hur såg den MYT ut, som snabbt i Europa vävdes kring psykoanalysens människobild?* Ty det är ju så i historien att vad som presenterar sig som vetenskap, eller annan viktighet, snabbt får ett magiskt skimmer över sig, och vad som presenteras såsom denna magi, det ses sedan snart som vetenskap. Ofta transmogrifieras (förvandlas) det i litteratur. Så skedde – menar jag - i det Kafkaeska. Så skulle det troligen bli så, att den myt, som skulle vävas kring psykoanalysen, kom att vara beroende av det sätt, på vilket den freudianska läran, i MYTISK GESTALT (i det att läran var så gummiartad...) diffraktionsmässigt BRÖTS genom det prisma, som utgjorde Kafkas fantasi och psykotekniska skrivande.

¹¹ ”Visserligen ligger saken så till, att vi alla ögonskenligen har förmågan att leva, för att vi någon gång har flytt in i lögn, i blindhet, i entusiasm, i optimism, i en övertygelse, i pessimism eller något annat. Men han / FK / har aldrig flytt in i någon skyddande fristad, inte i någon. Han är helt ur stånd att ljuga, liksom han är ur stånd att dricka sig berusad. Han är utan varje tillflykt, utan hem. Därigenom är han utsatt för allt, som vi andra är skyddade emot. Han är som en naken bland påklädda. Det är inte ens sanning, det som han säger, det som han är och lever. Han är ett så determinerat vara alldeles för sig, utan alla tillbehör som skulle kunna hjälpa honom att rusta in livet – i skönhet eller elände, vilket som. Och hans askes är alltigenom oheroisk – och just därigenom så mycket större och högre. All ’heroism’ är lögn och feighet. Han är inte en människa, som konstruerar en askes som medel att nå ett visst mål, han är en människa som genom sin fruktansvärda klarsyn, sin renhet och oförmåga till kompromisser är tvingad till askes.”

(Kafkas sista vän, lekkamrat och älskarinna, chassidikern Dora Dymant ur ett av hennes brev till M. Brod.)

DEL ETT: REALITET OCH MYT

PSYKOANALYSEN

Psykoanalysens historiska bakgrund

"Det upptäcktes en dag att de patologiska symptomen hos vissa neurotiska patienter har en mening. På denna upptäckt byggdes den psykoanalytiska behandlingsmetoden. Det hände under tiden man behandlade dessa patienter, att de, i stället för att visa symptom, berättade sina drömmar. En misstanke uppstod då, att också drömmar hade mening."
(Freud)

Sig(is)mund Shlomo Freud föddes år 1856 i Böhmen i nuvarande Tjeckien, inte långt ifrån den ort från vilken Franz Amshel Kafkas far, Hermann Kafka, härstammade. Sigmund växte dock upp i Wien i en stor judisk halvseklär medelklassfamilj, i det dynamiska, kosmopolitiska Wien, och bodde där i hela sitt liv, tills, efter Hitlers maktövertagande i Österrike, han flyttade till London och dog, fortfarande på flykt undan SS, år 1939, just i denna stad.

Freud valde, efter att med höga betyg avlagt läkarexamen i hemstaden 1881, "själsläkarbanan", vilket är ett adekvat uttryck, då det på denna tid ännu var vetenskapligt legitimt att tala om själ, och valet var en direkt följd av att Freud a.) inte tålde synen av blod samt b.) var mer intresserad av humaniora och författeri än medicin.¹² Men vad var Wien, psykoanalysens födelsestad, för en stad, under dessa år?

¹² De judiska studenterna vid universitetet kunde trakasseras i det anti-semitiska Wien, av lärare, och bli nedslagna av andra studenter på stan. (S. Gilman, s.128. *The Case of Sigmund Freud.*)